

24.02.2021

Економічне дослідження ефекту від запровадження спеціальних заходів щодо імпорту деяких азотних та комплексних добрив

Виконавці дослідження:

Павло Кухта
Олег Нів'євський
Юлія Павицька
Анна Гарус

Економічне дослідження ефекту від запровадження спеціальних заходів щодо імпорту деяких азотних та комплексних добрив

Економічне дослідження проведене «Київським економічним інститутом» Київської школи економіки на запит Асоціації «Український клуб аграрного бізнесу» та Громадської спілки «Всеукраїнська аграрна рада», які беруть участь у розгляді адміністративних справ №640/16663/20 та №640/16665/20.

У межах справи №640/16663/20, серед іншого, піднімається питання щодо правомірності рішення Міжвідомчої комісії з міжнародної торгівлі від 22 червня 2020 року №СП-452/2020/4411/03 «Про припинення спеціального розслідування щодо імпорту в Україну добрив мінеральних з вмістом азоту та фосфору, та добрив мінеральних з вмістом азоту, фосфору, калію незалежно від країни походження та експорту без застосування спеціальних заходів».

У свою чергу, в межах справи №640/16665/20 піднімається питання щодо правомірності рішення Міжвідомчої комісії з міжнародної торгівлі від 22 червня 2020 року №СП-453/2020/4411/03 «Про припинення спеціального розслідування щодо імпорту в Україну деяких азотних добрив (зокрема: нітрату амонію та вапняково-аміачної селітри, карбаміду та карбамідо-аміачної суміші) незалежно від країни походження та експорту без застосування спеціальних заходів».

Мета дослідження - дати відповідь на питання, чи відповідає національним інтересам України ухвалення Міжвідомчою комісією з міжнародної торгівлі рішень про припинення спеціального розслідування без застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну добрив, а саме рішення Міжвідомчої комісії з міжнародної торгівлі від 22 червня 2020 року №СП-452/2020/4411/03 «Про припинення спеціального розслідування щодо імпорту в Україну добрив мінеральних з вмістом азоту та фосфору, та добрив мінеральних з вмістом азоту, фосфору, калію незалежно від країни походження та експорту без застосування спеціальних заходів» та рішення Міжвідомчої комісії з міжнародної торгівлі від 22 червня 2020 року №СП-453/2020/4411/03 «Про припинення спеціального розслідування щодо імпорту в Україну деяких азотних добрив (зокрема: нітрату амонію та вапняково-аміачної селітри, карбаміду та карбамідо-аміачної суміші) незалежно від країни походження та експорту без застосування спеціальних заходів», виходячи з економічного ефекту на економіку України.

Висновок:

Результати проведеного економічного дослідження підтвердили відповідність рішень Міжвідомчої комісії з міжнародної торгівлі №СП-452/2020/4411/03 та №СП-453/2020/4411/03 від 22.06.2020 національним інтересам України, виходячи з економічного ефекту на економіку України. Відповідно до економічної оцінки на основі моделі часткової ринкової рівноваги, сумарний ефект від потенційного запровадження квот (у розмірах, запропонованих Міністерством розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України за підсумками проведеного спеціального розслідування) щодо імпорту деяких азотних (аміачної селітри, вапняково-аміачної селітри, карбаміду та карбамідо-аміачної суміші) та комплексних (NPK та NP) добрив буде негативним та призведе до зниження сукупного добробуту країни (ВВП) розрахунково від 118 до 123 млн дол США. Позитивний ефект у розмірі від 87 до 92 млн дол США розрахункової вигоди виробників мінеральних добрив буде перекриватися додатковими втратами виробників сільськогосподарської продукції (споживачів мінеральних добрив) через зростання ціни на мінеральні добрива у результаті запровадження квот у розмірі від 267 до 281 млн дол США.

Також слід зазначити, що застосування додаткових захисних заходів щодо імпорту незалежно від країни походження створює додаткові корупційні ризики, а також ризики переривання стабільності поставок мінеральних добрив в Україну через потребу у ліцензуванні та адмініструванні квот.

Огляд ринку мінеральних добрив в Україні

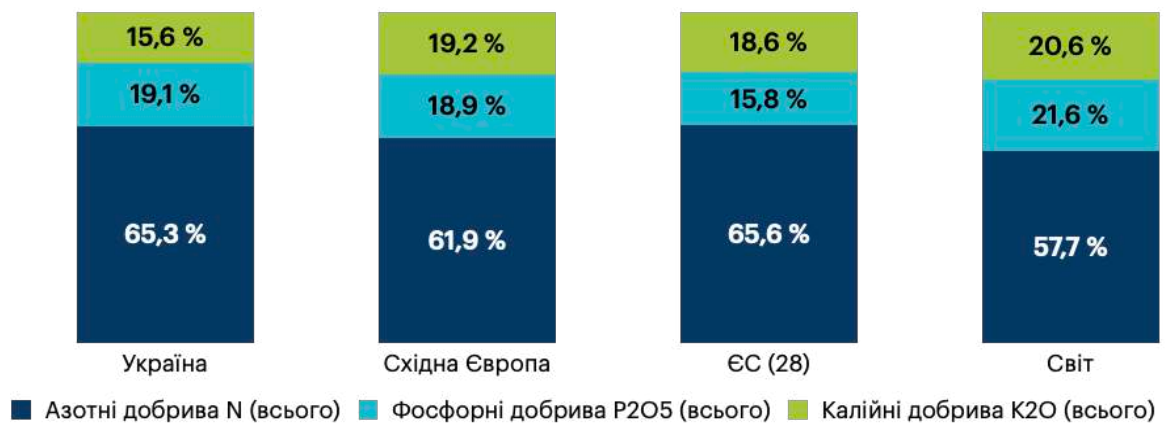
Сектор сільського господарства є одним із ключових секторів в економіці України та посідає третє місце за вкладом у валовий внутрішній продукт країни. За підсумками 2019 у секторі сільського господарства було створено 358,1 млрд грн або 9% ВВП. Водночас середньорічний темп зростання виробництва продукції сільського господарства протягом 2010-2020 років склав 2,6% (Держстат), що сприяло формуванню зростаючого попиту агровиробників на мінеральні добрива.

Відповідно до даних FAOSTAT (Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН), обсяг споживання мінеральних добрив (в тисячах тонн діючої речовини) в аграрному секторі України показував зростання протягом останніх двох десятиріч, причому дещо прискорившись починаючи з 2016 року (Графік 1).

У свою чергу, в структурі споживання переважають азотні добрива. У 2018 році частка азотних добрив (виходячи з тисяч тонн діючої речовини спожитої аграрним сектором України) склала 65,3%, частка фосфорних та калійних добрив — 19,1% та 15,5% відповідно. Переважання азотних добрив не є притаманним виключно Україні та відповідає світовій практиці, оскільки обумовлюється потребами підтримки росту рослин (Графік 2).

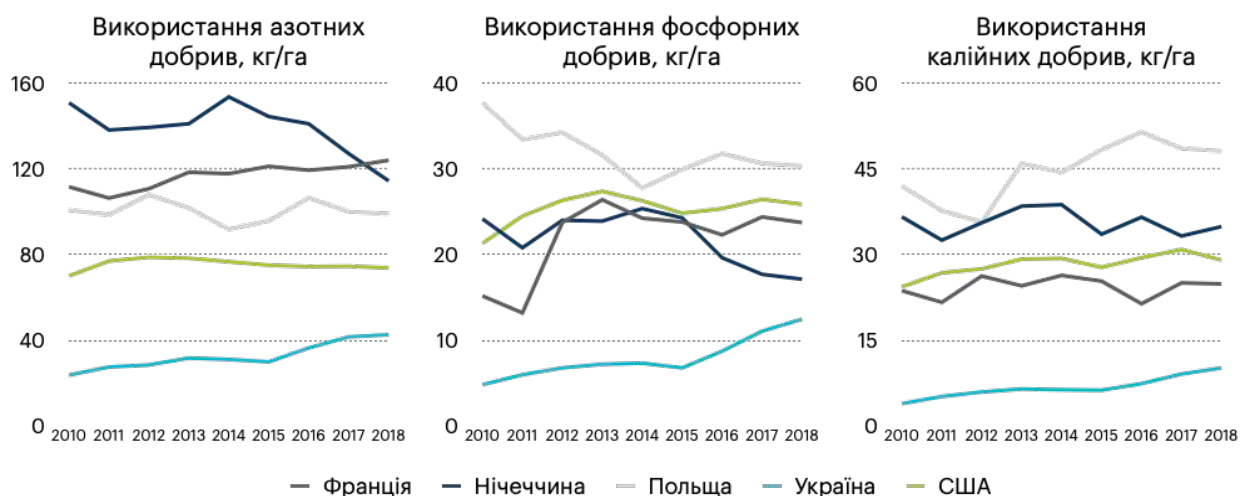
Графік 2. Структура споживання мінеральних добрив аграрним сектором в Україні та Світі, 2018, %

Джерело: FAOSTAT

Однак, Україна значним чином відстає від конкурентів та сусідніх країн за обсягом використання різних видів добрив. Наведені нижче цифри демонструють, що, попри наявну тенденцію до зростання, споживання мінеральних добрив в Україні залишається на значно нижчому рівні ніж, наприклад, у США та Польщі. У 2018 році використання азотних добрив (виходячи з тисяч тонн спожитої діючої речовини) в Україні становило лише 42,7 кг/га сільськогосподарської землі, порівняно з 73,8 кг/га в США та 99,1 кг/га в Польщі. Подібна ситуація з використанням фосфорних та калійних добрив. У випадку фосфорних добрив споживання в Україні знаходиться на рівні 12,5 кг/га проти 25,8 кг/га в США та 30,5 кг/га Польщі, у той час як внесення калійних - відповідно на рівні 10,2 кг/га в Україні проти 29,1 кг/га в США та 48,1 кг/га в Польщі.

Графік 3. Рівень внесення мінеральних добрив в Україні та інших країнах Світу

Джерело: FAOSTAT

Враховуючи відносно низькі обсяги внесення добрив та значний розрив в продуктивності сільського господарства у порівнянні з іншими країнами, всі підстави очікувати, що попит на добрива з боку вітчизняної сільськогосподарської галузі буде продовжувати зростати.

Виробництво мінеральних добрив в Україні

Виробництво добрив в Україні представлене переважно азотними добривами, тоді як калійні, фосфорні та комплексні в основному імпортуються. Зважаючи на те, що імпорт азотних та комплексних добриву був предметом спеціальних розслідувань, ініційованих Міжвідомчою комісією з міжнародної торгівлі (далі МКМТ), надалі дане дослідження фокусується виключно на цих двох групах мінеральних добрив.

Виробництво азотних добрив, в тисячах тонн діючої речовини, показувало негативну динаміку протягом останніх років. При зростаючому споживанні, внутрішнє виробництво почало стрімко скорочувалось починаючи з 2013 року (Графік 4), тоді як імпорт поступово став більшою мірою заповнювати розрив у внутрішніх поставках.

За даними «Маркер Груп»¹ сукупне внутрішнє виробництво таких азотних добрив як аміачна селітра, ВАС, карбамід та КАС у 2019 та 2020 роках становило 4 445,7 та 5 564,8 тис тонн (див. Графік 7), та перевищувало

¹ Дані «Маркер Груп» виражені в тисячах тонн добрив, дані FAOSTAT - в тисячах тонн діючої речовини, тому їх не можна прямо співставляти

сукупне споживання зазначених добрив, яке у свою чергу складало 4 214,4 та 3 862,3 тис тонн відповідно.

Причини скорочення виробництва азотних добрив в тис тонн діючої речовини, що спостерігалось з 2013 року, можуть полягати у структурі ринку з боку виробників мінеральних добрив. З одного боку, потреба у великих капітальних вкладеннях для побудови виробничих потужностей слугує значним бар'єром для входу на ринок нових гравців. З іншого, ринок азотних мінеральних добрив характеризується недосконалою конкуренцією, що було підтверджено рішенням Антимонопольного комітету України (далі АМКУ) № 598-р «Про порушення законодавства про захист економічної конкуренції, накладення штрафу та примусовий поділ» від 05.09.2019, яке наразі оскаржується групою OSTCHEM в судовому порядку.

Імпорт азотних добрив

Відповідно до даних Держстату, імпорт азотних добрив в Україну показує тенденцію до зростання з деякими короточасними коливаннями.

Відтак, у досліджуваному періоді найбільше зростання імпорту азотних добрив (УКТ ЗЕД 3102) відбулось у 2017 році та становило 40,5% (Графік 5). Проте вже у 2018 році обсяги імпорту відновилися до співставного з 2016 роком рівня. У свою чергу, за підсумками 2020 року азотних добрив було імпортовано на 49,2% менше ніж у 2019 році.

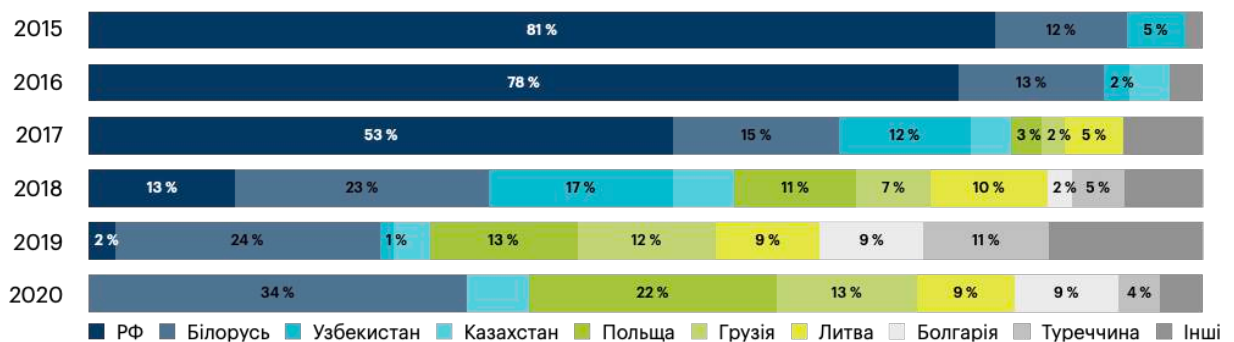

Водночас традиційний імпорт з Російської Федерації зменшувався швидкими темпами, головним чином через посилення обмежень стосовно російського

імпорту, що відбувалися з 2014 року (див. більш детальний огляд нижче). Та зрештою досяг нульового значення за підсумками 2020 року в результаті запровадження повної заборони на ввезення азотних добрив на митну територію України походженням з Російської Федерації у травні 2019 року.

Завдяки захисним заходам, спрямованим проти російських імпортерів, імпорт азотних добрив в Україну став більш диверсифікованим з точки зору географії (Графік 6). Наприклад, у 2020 році найбільшими імпортерами азотних добрив стали: Білорусь (34% від загального імпорту), Польща (22%), Грузія (13%), Литва (9%), Болгарія (9%), Туреччина (4%) та Казахстан (4%).

Графік 6. Географічна структура імпорту азотних добрив, УКТ ЗЕД 3102

Джерело: Держстат

Відсутність країни-постачальника з монопольним становищем зменшує ризики переривання стабільності постачання азотних добрив та зловживання одним із імпортерів своїм впливом на внутрішній ринок України.

Аналізуючи динаміку імпорту азотних добрив, слід приділити увагу і динаміці внутрішнього виробництва цього виду мінеральних добрив. Як видно з Графіку 7, у 2017 році відбулось значне скорочення внутрішнього виробництва деяких видів азотних добрив (а саме аміачної селітри, ВАС, карбаміду та КАС разом) на 32,4%, після чого падіння уповільнилось. За підсумками 2019 року, обсяги виробництва зросли на 67,0%, повернувшись до рівня 2016 року. Окремо варто зазначити, що попри кризові явища в економіці, викликані пандемією коронавірусу, вітчизняне виробництво добрив азотної групи у 2020 році продовжило зростати, хоча і з меншими темпами (+25,2% у порівнянні до 2019 року).

Джерело: Маркер Груп

*Під сукупним виробництвом деяких добрив азотної групи розуміється виробництво аміачної селітри, ВАС, карбаміду та КАС разом

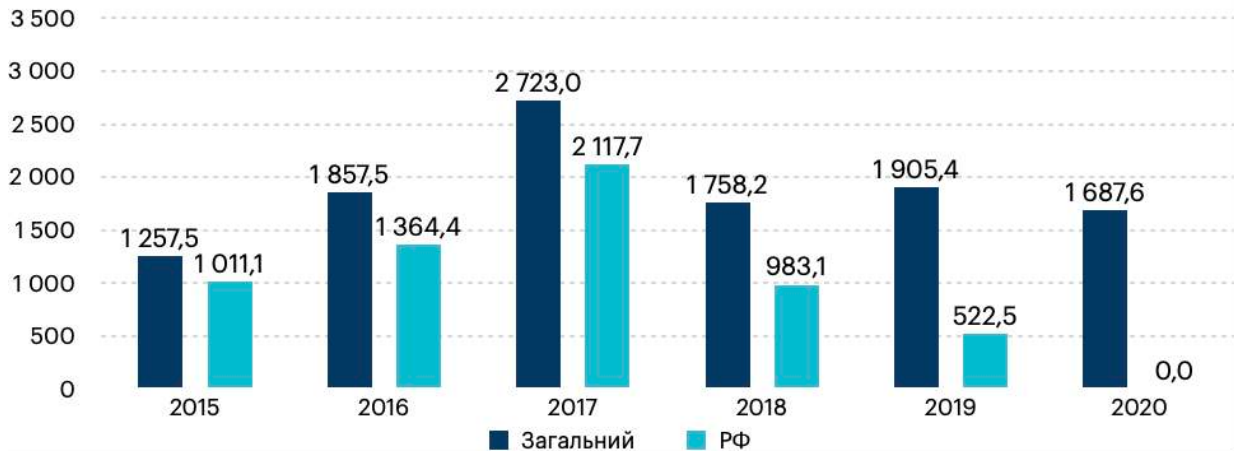
З іншого боку, у рішенні АМКУ № 598-р від 05.09.2019 йдеться про те, що в березні 2017 року ПАТ «Азот», ПрАТ «Рівнеазот», ПрАТ «Сєверодонецьке об'єднання Азот» та ТОВ «НФ Трейдинг» як єдиний суб'єкт господарювання одночасно припинили виробництво добрив та протягом чотирьох місяців не вжили доступних заходів для поновлення виробництва, що призвело до непоставки покупцям азотних мінеральних добрив, незважаючи на здійснену покупцями передплату за добрива.

Враховуючи сезонний характер циклу виробництва сільськогосподарської продукції та важливість своєчасного внесення мінеральних добрив, несвоєчасне виконання зобов'язань з поставок азотних добрив внутрішніми виробниками навесні 2017 року могло створити підвищений попит на імпорتنу продукцію, оскільки агровиробникам необхідно було компенсувати нестачу продукції на внутрішньому ринку.

Імпорт комплексних добрив

Схожою є ситуація стосовно імпорту комплексних добрив (УКТ ЗЕД 3105), оскільки значне зростання імпорту цього виду добрив, а саме на 46,6%, також припало на 2017 рік (Графік 8).

Графік 8. Імпорт комплексних добрив, УКТ ЗЕД 3105, тис тонн

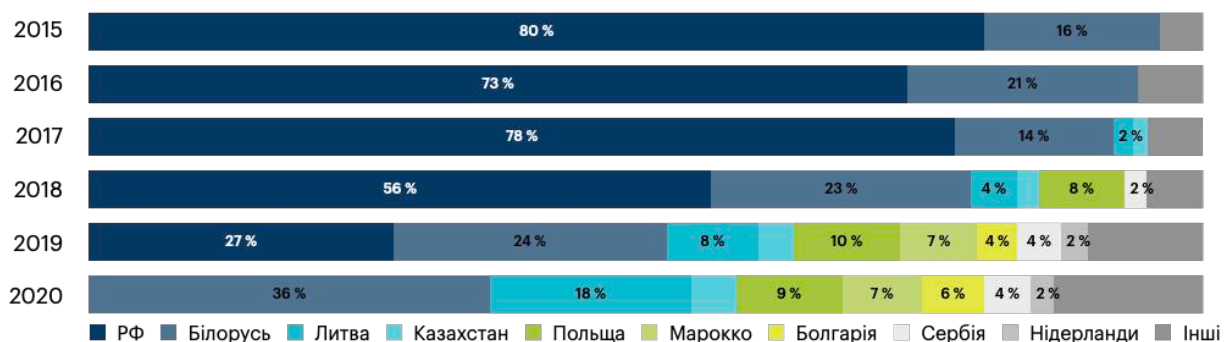

Джерело: Держстат

Однак, як і у ситуації з азотними добривами, обсяги імпорту стабілізувались вже у 2018 році, за підсумками якого було імпортовано на 5,3% менше комплексних добрив ніж у 2016 році. У 2019 році зростання становило 8,4%. Водночас у 2020 році скорочення обсягів імпорту комплексних добрив сягнуло 11,4%.

Як і у випадку з азотними добривами, запровадження захисних заходів проти імпорту з Російської Федерації сприяло швидкому скороченню обсягів ввезення на митну територію України комплексних добрив російського виробництва (Графік 8), а також загальному підвищенню рівня географічної диверсифікації імпорту комплексних добрив (Графік 9).

Графік 9. Географічна структура імпорту комплексних добрив, УКТ ЗЕД 3105

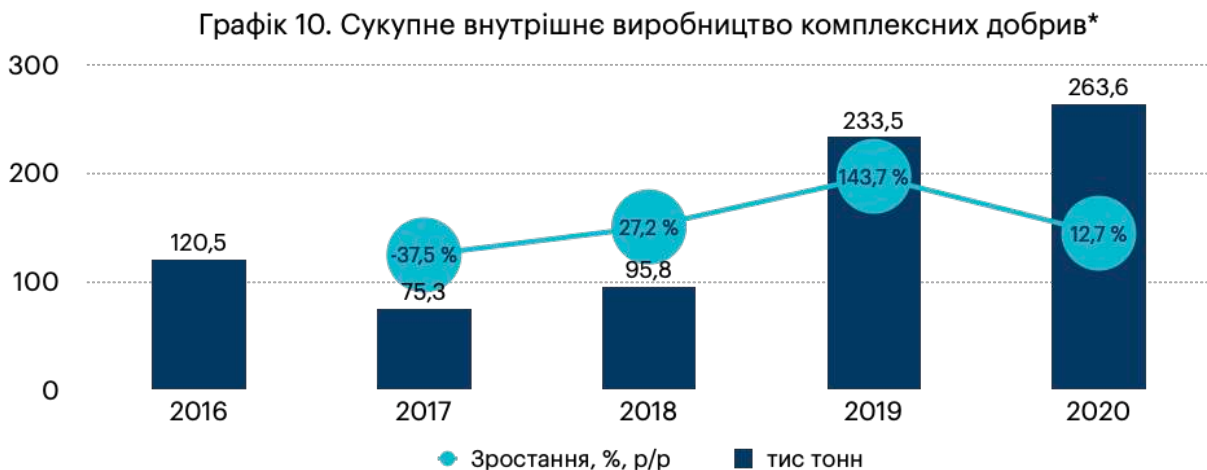
Джерело: Держстат

У результаті, імпорт комплексних добрив з Російської Федерації у 2020 році був повністю відсутній (через дію заборони імпорту відповідно до постанови КМУ №535 від 15.05.2019), а найбільшими імпортерами стали: Білорусь (36%

від загального імпорту), Литва (18%), Польща (9%), Марокко (7%), Болгарія (6%), Казахстан (4%) та Сербія (4%).

У свою чергу, виробничі потужності внутрішнього ринку комплексних добрив (NPK та NP разом) за обсягами є значно меншими у порівнянні з вітчизняним ринком азотних добрив, тому основна частина даного виду добрив імпортується в Україну.

Попри це, варто зазначити, що 2017 рік так само характеризувався значним падінням внутрішнього виробництва комплексних добрив виду NPK та NP, що становило 37,5%. Після цього, вітчизняне виробництво почало відновлюватись швидкими темпами, показуючи зростання на 27,2% та 143,7% у 2018 та 2019 роках відповідно (Графік 11). У 2020 році вітчизняне виробництво комплексних добрив продовжило зростати, хоча і з нижчими темпами (+12,7%).

Джерело: Маркер Груп

*Під сукупним виробництвом комплексних добрив розуміється виробництво NPK та NP разом

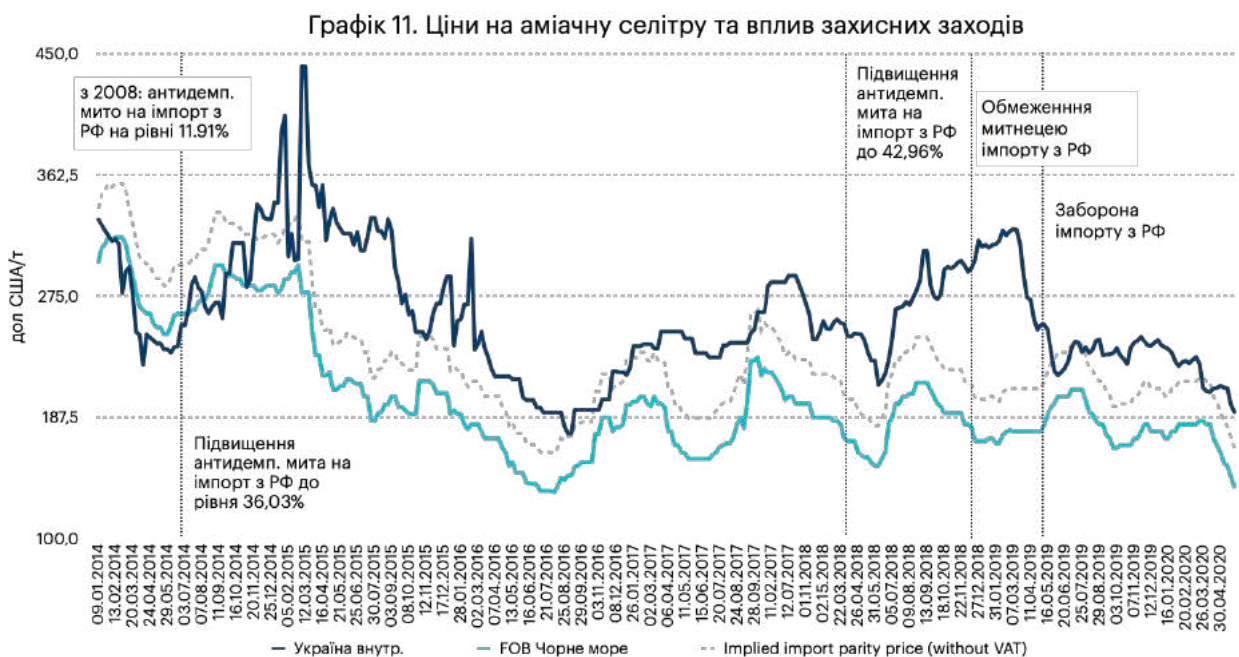
Висновок: Велике за обсягами підвищення імпорту як азотних (УКТ ЗЕД 3102), так і комплексних (УКТ ЗЕД 3105) добрив у 2017 році мало тимчасовий характер та було викликано дисбалансами на внутрішньому ринку.

Обмежувальні та захисні заходи на ринку мінеральних добрив в Україні

Історично, Російська Федерація була головним конкурентом вітчизняних виробників мінеральних добрив та створювала значний тиск на внутрішній ринок, імпортуючи свою продукцію в Україну. Відтак, на ринку мінеральних добрив в Україні дотепер запроваджувались захисні заходи, дія яких розповсюджувалась виключно на Російську Федерацію.

Першим обмеженням стало застосування у 2008 році антидемпінгових заходів щодо імпорту в Україну нітрату амонію (аміачної селітри) походженням з Російської Федерації у вигляді антидемпінгового мита на рівні 11,91% (рішення МКМТ № АД-176/2008/143-47), яке у 2010 році було тимчасово призупинено.

У 2014 році за результатами проміжного перегляду антидемпінгових заходів щодо імпорту в Україну нітрату амонію (аміачної селітри) походженням з Російської Федерації антидемпінгове мито було підвищено до 36,03% (рішення МКМТ № АД-315/2014/4421-06 від 01.07.2014). Наступний перегляд запроваджених антидемпінгових заходів по відношенню до імпорту в Україну нітрату амонію (аміачної селітри) походженням з Російської Федерації відбувся у 2018 році. У результаті, відповідне антидемпінгове мито було зафіксоване на рівні 42,96% (рішення № АД-376/2017/4411-05 від 27.03.2018).

Як показує Графік 11, запровадження захисних заходів, в даному випадку антидемпінгового мита щодо аміачної селітри, зазвичай супроводжується зростанням маржі (різниці між внутрішньою та зовнішніми цінами). Фактично, це відображає ефект збільшення вартості купівлі аміачної селітри споживачами (виробниками аграрної продукції) на внутрішньому ринку.

У свою чергу, першим обмежувальним заходом щодо імпорту карбаміду з Російської Федерації стало встановлення антидемпінгового мита на рівні 31,84% у 2016 році (рішення МКМТ № АД-363/2016/4411-05 від 27.12.2016). Фактично антидемпінгове мито було введено в дію рішенням МКМТ № АД-376/2017/4411-05 від 20.05.2017.

Як можна побачити з Графіку 12, ефект обмежувальних заходів на карбамід є аналогічним до ефекту на аміачну селітру, оскільки проявляється у зростанні вартості для внутрішніх споживачів.

Окремо на Графіках 11, 12 слід звернути увагу на розрахунковий імпорتنний паритет цін – або розрахункову внутрішню ціну на аміачну селітру/карбамід в залежності від світових цін (на графіках позначена як «implied import parity price») без урахування ПДВ. Для того, щоб розрахувати таку ціну необхідно до світової (а саме FOB Чорне море, що є світовою ціною для України) додати вартість транспортних та логістичних послуг, пакування, митний тариф та

збори (оскільки ринок мінеральних добрив України – імпорتنний ринок)². Як видно на Графіків 12 та 13, після запровадження у травні 2019 року заборони на імпорт з Російської Федерації та наразі преміальність на ринку аміачної селітри та карбаміду знизилась.

Наступним, після запровадження антидемпінгових заходів, кроком стала повна заборона Кабінетом Міністрів України ввезення азотних та калійних добрив на митну територію України походженням з Російської Федерації у травні 2019 року (рішення КМУ №535). Цією постановою також було заборонено імпорт мінеральних, хімічних (азотних, калійних фосфорних добрив) та хімічних із вмістом двох чи трьох поживних елементів (комплексних добрив) походженням з Російської Федерації.

Окремо варто зазначити, що в Україні також існують нетарифні обмеження на імпорт. Зараз на внутрішньому ринку можуть продаватися лише речовини, внесені до Державного реєстру пестицидів і агрохімікатів, дозволених до використання в Україні. Тоді як нові підлягають тривалим і дорогим внутрішнім процедурам тестування та реєстрації. Це підриває конкуренцію як всередині галузі, так і по відношенню до імпорту. В результаті, українські фермери мають доступ лише до невеликої частки добрив та пестицидів порівняно з фермерами у ЄС, а добрива нових типів залишаються для них недоступними.

Висновок: Навіть якщо обмеження стосується однієї країни (важливого торговельного партнера до певного моменту), результатом запровадження захисних заходів по відношенню до імпоротної продукції стає збільшення ціни на внутрішньому ринку для кінцевого споживача, а відтак, виникають додаткові витрати з боку споживачів даної продукції - агровиробників.

Розгляд питання квотування деяких азотних добрив у 2019-2020 роках

Після повної зупинки імпорту російських добрив у травні 2019 року вітчизняні виробники добрив звернулись до уряду України, а саме до МКМТ при Міністерстві розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України (далі Мінекономіки), з метою ініціації проведення спеціального розслідування щодо збільшення обсягів імпорту азотних добрив на підставі виникнення загрози для ринку внутрішнього виробництва з боку імпортованої продукції.

За результатами розгляду поданої ПАТ «Азот», ПрАТ «Рівнеазот», ПрАТ «Севєродонецьке об'єднання Азот», ТОВ «Статус-трейд» та АТ «ДніпроАзот»

² Під час розрахунку «implied import parity price» для спрощення використовувались: сукупна вартість транспортних та логістичних послуг, а також пакування у розмірі 20\$ за тону, митний тариф та митні збори у розмірі 5% від ціни FOB Чорне море, а також 1% від ціни FOB Чорне море був закладений на інші витрати, пов'язані з розмитненням.

заяви «Про порушення та проведення спеціального розслідування щодо імпорту в Україну деяких азотних добрив (зокрема: нітрату амонію та вапняково-аміачної селітри, карбаміду та карбамідо-аміачної суміші) незалежно від країни походження та експорту» та інформаційних матеріалів, поданих Мінекономіки, МКМТ 21.08.2019 ухвалила рішення № СП-425/2019/4411-03 «Про порушення та проведення спеціального розслідування щодо імпорту в Україну деяких азотних добрив (зокрема: нітрату амонію та вапняково-аміачної селітри, карбаміду та карбамідо-аміачної суміші) незалежно від країни походження та експорту».

28.08.2019 було опубліковане повідомлення «Про порушення та проведення спеціального розслідування щодо імпорту в Україну деяких азотних добрив (зокрема: нітрату амонію та вапняково-аміачної селітри, карбаміду та карбамідо-аміачної суміші) незалежно від країни походження та експорту» відповідно до рішення МКМТ від 21.08.2019 №СП-425/2019/4411-03.

Відповідно до основних висновків Мінекономіки за результатами проведення спеціального розслідування щодо імпорту в Україну деяких азотних добрив незалежно від країни походження або експорту було оголошено намір про запровадження квот на імпорт для двох груп азотних добрив:

- 1 група – нітрат амонію (аміачна селітра) та ВАС – запропонована квота: 1-й рік – 357,2 тис тонн, 2-й рік – 364,3 тис тонн, 3-й рік – 371,6 тис тонн.

Джерело: на основі даних Маркер Груп, Мінекономіки

Як можна побачити з Графіку 14, обсяг запропонованих квот є значно нижчим за обсяги реального імпорту аміачної селітри в Україну. Це означає, що запропоновані квоти з великою ймовірністю матимуть обмежувальний характер на ринок, і тому призводитимуть до економічних втрат.

- 2 група – карбамід та КАС – запропонована квота: 1-й рік – 521,7 тис тонн, 2-й рік – 532,1 тис тонн, 3-й рік – 542,7 тис тонн.

Для другої групи, квоти пропонуються також в агрегованому вигляді для двох видів добрив (карбаміду та КАС разом). Виходячи з того, що сумарна квота на карбамід та КАС є трохи вищою за існуючий рівень імпорту, ймовірно за все квоти не будуть мати значного обмежувального ефекту в даному випадку.

Після чого МКМТ ухвалила рішення № СП-442/2020/4411-03 від 22.05.2020 «Про продовження строку проведення спеціального розслідування щодо імпорту в Україну деяких азотних добрив (зокрема: нітрату амонію та вапняково-аміачної селітри, карбаміду та карбамідо-аміачної суміші) незалежно від країни походження та експорту», яким було продовжено строк проведення спеціального розслідування до 300 днів.

У кінцевому результаті, рішенням МКМТ № СП-453/2020/4411-03 від 22.06.2020 «Про припинення спеціального розслідування щодо імпорту в Україну деяких азотних добрив (зокрема: нітрату амонію та вапняково-аміачної селітри, карбаміду та карбамідо-аміачної суміші) незалежно від країни походження та експорту без застосування спеціальних заходів», було припинено спеціальне розслідування щодо імпорту в Україну добрив деяких азотних добрив незалежно від країни походження та експорту без застосування спеціальних заходів, оскільки за результатами розгляду було вирішено, що застосування спеціальних заходів суперечить національним інтересам України.

Розгляд питання квотування комплексних добрив у 2019-2020 роках

За результатами розгляду поданої Союзом хіміків України заяви «Про порушення та проведення спеціального розслідування щодо імпорту в Україну добрив мінеральних з вмістом азоту та фосфору та добрив мінеральних з вмістом азоту, фосфору, калію, що класифікуються за кодом УКТЗЕД 3105,

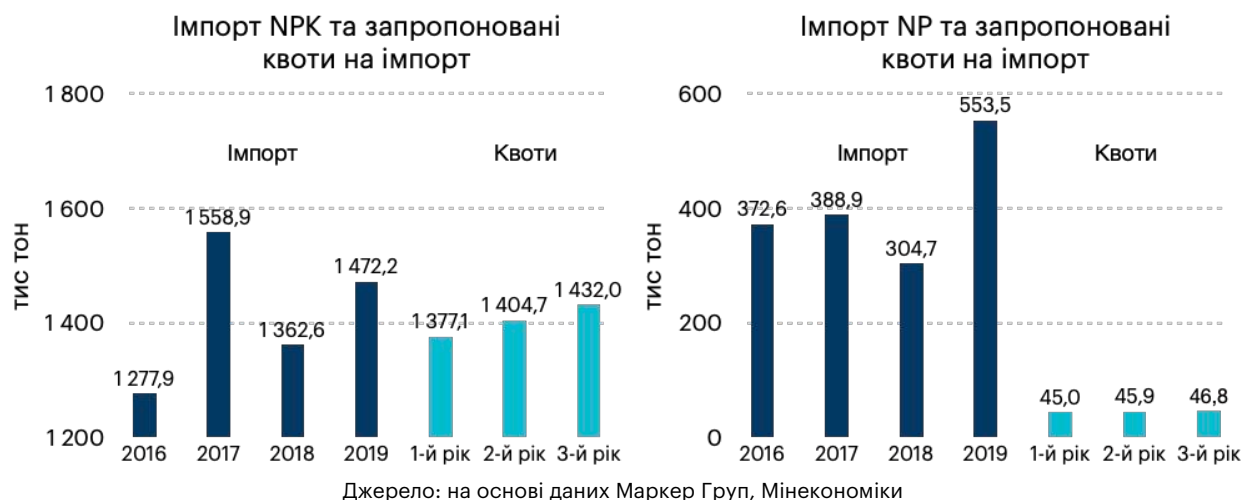
незалежно від країни походження та експорту» та інформаційних матеріалів, поданих Мінекономіки, МКМТ 21.08.2019 ухвалила рішення № СП-426/2019/4411-03 «Про порушення та проведення спеціального розслідування щодо імпорту в Україну добрив мінеральних з вмістом азоту та фосфору та добрив мінеральних з вмістом азоту, фосфору, калію незалежно від країни походження та експорту».

28.08.2019 було опубліковане повідомлення «Про порушення та проведення спеціального розслідування щодо імпорту в Україну добрив мінеральних з вмістом азоту та фосфору та добрив мінеральних з вмістом азоту, фосфору, калію незалежно від країни походження та експорту» відповідно до рішення МКМТ № СП-426/2019/4411-03.

Відповідно до основних висновків Мінекономіки за результатами проведення спеціального розслідування щодо імпорту в Україну добрив мінеральних з вмістом азоту та фосфору та добрив мінеральних з вмістом азоту, фосфору, калію незалежно від країни походження та експорту було оголошено намір про запровадження квот на імпорт NPK та NP добрив у наступному розмірі:

Для NPK: 1-й рік – 1 377,1 тис тонн, 2-й рік – 1 404,7 тис тонн, 3-й рік – 1 432 тис тонн. Для NP: 1-й рік – 45,0 тис тонн, 2-й рік – 45,9 тис тонн, 3-й – 46,8 тис тонн.

Графік 16. Обсяги імпорту NPK та NP, та запропоновані квоти

Аналогічно до азотних добрив, для подальшого аналізу важливо розуміти чи запропоновані квоти є обмежувальними чи ні. Якщо говорити про NPK, то квоти приблизно лягають в обсяг імпорту, який спостерігається наразі: співставні або вищі за обсяги імпорту у 2018 році, проте суттєво нижчі за обсяги імпорту у 2019 році. Відповідно, квоти по NPK можуть як мати так і не мати обмежувального впливу, в залежності від подальшої динаміки імпорту

без квотування. В той же час, запропонована квота по NP добривам фактично в 10 разів менша за обсяг імпорту цього виду добрив, а тому є обмежувальною.

22.05.2020 МКМТ ухвалила рішення № СП-443/2020/4411-03 від 22.05.2020 «Про продовження строку проведення спеціального розслідування щодо імпорту в Україну добрив мінеральних з вмістом азоту та фосфору та добрив мінеральних з вмістом азоту, фосфору, калію незалежно від країни походження та експорту», яким було продовжено строк проведення спеціального розслідування щодо імпорту в Україну добрив мінеральних з вмістом азоту та фосфору та добрив мінеральних з вмістом азоту, фосфору, калію незалежно від країни походження та експорту до 300 днів.

22.06.2020 МКМТ ухвалила № СП-452/2020/4411-03 «Про припинення спеціального розслідування щодо імпорту в Україну добрив мінеральних з вмістом азоту та фосфору та добрив мінеральних з вмістом азоту, фосфору, калію незалежно від країни походження та експорту без застосування спеціальних заходів», яким було припинено спеціальне розслідування щодо імпорту в Україну добрив мінеральних з вмістом азоту та фосфору та добрив мінеральних з вмістом азоту, фосфору, калію незалежно від країни походження та експорту без застосування спеціальних заходів, оскільки за результатами розгляду було вирішено, що застосування спеціальних заходів суперечить національним інтересам України.

Оцінка ефектів від потенційного запровадження квотування мінеральних добрив

З метою проведення оцінки економічних ефектів від запровадження квот, ринок мінеральних добрив в Україні можна описати за допомогою моделі часткової ринкової рівноваги (partial equilibrium model), продемонстрованої на Рисунку 1.

Модель часткової рівноваги є стандартним інструментом для оцінки економічних ефектів від політичних втручань (в нашому випадку запровадження захисних заходів у вигляді квотування імпорту мінеральних добрив незалежно від країни походження та експорту) у конкретному секторі чи на ринку певного товару.³⁴⁵

Для глибшого розуміння моделі варто для початку зосередитись на її графічному аналізі. Отже, на Рисунку 1 D_d і S_{d0} представляють криві попиту та пропозиції мінеральних добрив відповідно. Вплив квоти q , що дорівнює $(Q_{d1} - Q_{s1})$, полягає в тому, що вона директивно зменшує обсяг імпорту із величини M_0 , що дорівнює $(Q_{d0} - Q_{s0})$, до M_1 . Це збільшує ціну на внутрішньому ринку (P_d) до нового рівня P_q . Внутрішнє споживання, у свою чергу, зменшується із рівня Q_{d0} до Q_{d1} , у той час як внутрішнє виробництво збільшується із рівня Q_{s0} до Q_{s1} .

Варто зазначити, що внутрішня ціна на мінеральні добрива (P_d) дорівнює імпортній ціні (не плутати з implied import parity price). Таке припущення моделі зумовлено тим, що Україна є маленьким гравцем в контексті світового ринку мінеральних добрив, і тому не має впливу на світове ціноутворення та є ціноотримувачем (price-taker). Іншими словами світовий ринок є ціноутворюючим для внутрішнього ринку. Витрати на трансфер (а саме на транспортування, перевалку, пакування та адміністративні витрати) під час моделювання не враховуються. Імпортне мито також не враховується при розрахунках, оскільки це не є предметом даного дослідження.

Зростання внутрішньої ціни у результаті запровадження квоти збільшує економічний виграш виробника мінеральних добрив на величину A , зазначену на Рисунку 1. Виграш виробника визначається як сума, яку отримує виробник, продаючи певний товар, за вирахуванням мінімальної суми, яку виробник

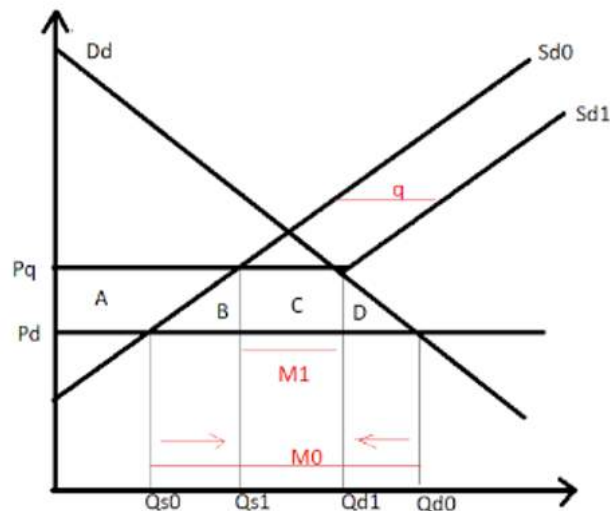
³ Nivievskiy, Oleg. Kazakhstan. Joint Economic Research Program, Study on Beef Subsidy Program in Kazakhstan. TTL Peter Goodman. 2013

⁴ von Cramon-Taubadel Stephan & Raiser, Martin. The Quotas on Grain Exports in Ukraine: ineffective, inefficient, and non-transparent. Policy Paper, IER. http://www.ier.com.ua/en/publications/consultancy_work?pid=1485

⁵ Nivievskiy, Oleg. "Raw sugar toll refining – a sensible policy?" Policy Paper, IER (with S. Kandul, A. Kuznetsova, and H. Strubenhoff). https://www.researchgate.net/publication/282119653_Raw_sugar_toll_refining_-_a_sensible_policy

готовий прийняти за цей товар (остання визначається за ціною на перетині кривої пропозиції S_{d0} і осі ординат - цін). Тобто в результаті обмеження імпорту квотою, виробники можуть продавати мінеральні добрива за вищими цінами, ніж раніше.

Рисунок 1. Економічна модель впливу квотування імпорту мінеральних добрив в Україні

Примітки: D_d - крива попиту на мінеральні добрива, S_{d0} - крива пропозиції на мінеральні добрива, P_d - внутрішня ринкова ціна, Q_{s0} - внутрішнє виробництво, Q_{d0} - внутрішнє споживання, M_0 - імпортування, q - величина квоти на імпортування мінеральних добрив, P_q - нова внутрішня ринкова ціна внаслідок квотування, S_{d1} - нова крива пропозиції після квотування, Q_{s1} - внутрішнє виробництво після квотування, Q_{d1} - внутрішнє споживання після квотування, M_1 - імпортування після квотування, A - збільшення вигаши виробника внаслідок квотування, $-(A + B + C + D)$ - зменшення вигаши споживача внаслідок квотування

Водночас, вигаш споживача визначається як максимальна сума, яку споживач готовий заплатити за конкретний товар (визначається за ціною на перетині кривої попиту D_d і осі ординат - цін), за вирахуванням суми, яку фактично сплачує споживач. Споживачі мінеральних добрив, якими є агровиробники, переживають гірший стан у результаті квотування, оскільки їм доводиться купувати мінеральні добрива за вищою ціною (P_q), ніж до квотування (P_d). Це відображається у зменшенні економічного вигаши споживачів (грошової вартості задоволення споживачів) на $-(A + B + C + D)$. Також існує додатковий вигаш власників ліцензій на імпортування, які можуть купувати за нижчою ціною на світовому ринку, а потім продавати за вищою ціною P_d на внутрішньому ринку.

Отже, спостерігається втрата загального економічного виграшу, або добробуту, обсягом, що дорівнює $-(B+C+D)$. Іншими словами, хоча квота q і захищає вітчизняних виробників мінеральних добрив від міжнародної конкуренції та є корисною для них, загальний ефект цього регуляторного заходу для країни є негативним.

Для розрахунку економічного виграшу виробників і споживачів мінеральних добрив необхідно розрахувати нову ціну, яка встановиться на внутрішньому ринку внаслідок квотування імпорту. Для цих розрахунків необхідні такі проміжні дані, як нахил кривих попиту і пропозиції, які, у свою чергу, розраховуються на основі вихідних даних - коефіцієнтів еластичності попиту і пропозиції.

Еластичність попиту за ціною — це показник, що відображає коливання сукупного попиту, викликані зниженням цін на товари і послуги. У свою чергу, еластичність пропозиції відображає зміни сукупної пропозиції, які відбуваються у зв'язку зі зростанням цін. Тобто відображає реакцію ринку на відсутність товару, можливість його заміни, ціну конкурентів, небажання покупців змінювати свої споживчі звички і шукати дешевші товари, підвищення якості товарів та на інші чинники.

Оскільки еластичність пропозиції мінеральних добрив для України не визначена та її оцінка потребує проведення окремого масштабного дослідження, в рамках даного дослідження інтервал для оцінок еластичностей пропозиції був визначений на основі огляду економічної літератури для інших країн світу.⁶ Виходячи з цього, під час подальших розрахунків було використано еластичність пропозиції у двох варіантах, узагальнено для виробників мінеральних добрив незалежно від країни, а саме: низька еластичність - 0,3 та середня - 0,6.

У свою чергу, коефіцієнт еластичності попиту на мінеральні добрива був розрахований для українських аграрних виробників в рамках паралельного проекту Київської школи економіки та Світового банку (див. Додаток 1). На основі даних форм статистичної звітності 50-сг⁷ та 29-сг⁸ за 2016-2018 роки, а також кліматичних даних по території України, була здійснена оцінка функції

⁶ Steiner, Matthew P. 2014. "A partial equilibrium analysis of global fertilizer supply and demand". A Thesis Presented to The Faculty of the Graduate School, University of Missouri, In Partial Fulfillment Of the Requirements for the Degree of Master of Science in Agricultural and Applied Economics.

⁷ Про затвердження форми державного статистичного спостереження № 50-сг (річна) "Звіт про основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств" від 10.06.2020 № 171.
<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0171832-20#Text>

⁸ Інструкція щодо заповнення форм державних статистичних спостережень N 29-сг "Підсумки збору врожаю сільськогосподарських культур, плодів, ягід та винограду на 1 грудня 200_року" (річна) від 27.08.2008 № 296.
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0883-08#Text>

витрат агровиробників України у транслогарифмічній формі. Отриманий коефіцієнт регресії для мінеральних добрив як одного із виду витрат агровиробників був використаний для виведення коефіцієнту еластичності попиту на мінеральні добрива за ціною.

Також з метою виокремлення ефекту від запровадження квот при економічній оцінці враховується виключно фактор запровадження квот, тоді як інші фактори приймаються як задані та фіксовані.

Загалом, як зазначалось вище, очікується, що квоти в запропонованій Мінекономіки конфігурації матимуть помірний обмежувальний характер для аміачної селітри, ВАС, та NPK добрив, а також сильний обмежувальний вплив на NP добрива. Водночас, для карбаміду та КАС ефект може бути незначним, оскільки розмір запропонованих квот є співставним з обсягом імпорту в останні роки.

Результати оцінки

Спеціальні розслідування щодо імпорту в Україну деяких азотних та комплексних добрив незалежно від країни походження та експорту були розпочаті у липні 2019 року (відповідні рішення МКМТ №СП-425/2019/4411-03 та № СП-426/2019/4411-03 від 21.08.2019). У свою чергу, пропозиція Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України щодо квотування деяких видів мінеральних добрив була винесена за результатами проведеного розслідування, що базувалось на дослідженні періоду від 2016 року до першого півріччя 2019 року.

Виходячи з вищезазначеного, оцінка потенційних ефектів від запровадження квот на деякі азотні та комплексні добрива була проведена на основі даних за 2019 рік. Такий підхід дозволяє оцінити потенційний ефект від запровадження квот на ринок безпосередньо в тому стані та конфігурації, коли таке рішення могло бути ухвалено.

Під час оцінки використовувались дані інформаційно-аналітичного агентства “Маркер Груп”, що спеціалізується на аналітиці ринку мінеральних добрив.

Оскільки, для азотних добрив запропоновані квоти були подані в агрегованій формі (без виділення обсягів квоти відведених на конкретний вид добрив), для оцінки використовувалась середньозважена внутрішня ціна в дол США за тону без ПДВ, розрахована сукупно для аміачної селітри та ВАС, а також сукупно для карбаміду та КАС. У свою чергу, квоти для комплексних добрив були відразу розподілені між добривами виду NPK та NP, тому в даному

випадку були використані внутрішні ціни в дол США за тонну без ПДВ для зазначених видів добрив окремо.

За підсумками проведеної оцінки ефектів від потенційного запровадження квот на деякі азотні та комплексні добрива на основі моделі часткової рівноваги були отримані наступні результати.

Для групи азотних добрив (аміачної селітри, ВАС, карбаміду та КАС):

У розрізі ефекту від квотування імпорту аміачної селітри та ВАС, розрахункова вигода для виробників мінеральних добрив становить від 41 до 49 млн дол США, що виникає внаслідок підвищення цін та збільшення обсягу внутрішнього виробництва, а вигода трейдерів становить 8-9 млн дол США. У свою чергу, очікувані втрати виробників сільськогосподарської продукції знаходяться на рівні 52-62 млн дол США. Середньозважена ціна на аміачну селітру та ВАС оціночно зростає на 9,9%. Водночас негативні ефекти від запровадження квот для карбаміду та КАС наразі не виявлені, оскільки наявний імпорт лежить в межах запропонованих квот. З іншого боку, не можна стверджувати, що запровадження квот на імпорт карбаміду та КАС в подальшому не призведе до появи негативних економічних ефектів, оскільки це буде залежати від дій внутрішніх виробників.

Для групи комплексних добрив (NPK та NP):

Розрахункова вигода для виробників мінеральних добрив становить від 43 до 46 млн дол США, так само через підвищення цін та підвищення обсягу внутрішнього виробництва. У свою чергу, очікувані втрати виробників сільськогосподарської продукції є значно вищими та знаходяться на рівні від 216 до 219 млн дол США. Вигоди трейдерів від запровадження квот на NPK та NP добрива становлять 55 - 57 млн дол США. Ціна на добрива виду NPK оціночно зростає на 6,5%, у той час як зростання ціни на добрива виду NP може досягти 89,7%.

В результаті, сукупні витрати економіки від запровадження квот розрахунково становитимуть 118 - 123 млн дол США. Позитивний ефект у розмірі від 87 до 92 млн дол США розрахункової вигоди виробників мінеральних добрив буде перекриватися додатковими втратами виробників сільськогосподарської продукції (споживачів мінеральних добрив) через зростання ціни на мінеральні добрива у результаті запровадження квот у розмірі від 267 до 281 млн дол США. Основна частина негативного ефекту буде генеруватися сектором NP добрив, оскільки запропоновані квоти (у розмірі приблизно в 10 разів меншому за наявний обсяг імпорту) призведуть до значних нестач на ринку через неспроможність вітчизняних виробників самотійно

задовольнити весь попит на добра виду NP, а відтак значного зростання їх ціни.

Не менш важливим висновком є поява додаткової вигоди трейдерів у розмірі 62-66 млн дол США у результаті запровадження квот на деякі види азотних та комплексних добрив. Адже наявність такої додаткової вигоди створює потенційно корупціогенний стимул для трейдерів отримувати преференції щодо розмірів квот від посадових осіб, відповідальних за адміністрування та розподіл квот. Також частину цієї вигоди в короткостроковому періоді можуть отримувати іноземні виробники. Оскільки у відповідь на запровадження квот можуть підвищити ціни на свою продукцію з метою перерозподілу додаткових витрат на кінцевих споживачів.

З іншого боку, більший тягар від запровадження квот на мінеральні добрива ймовірно нестимуть малі сільськогосподарські виробники. Оскільки в структурі витрат фермерських господарств частина грошових коштів, що спрямовується на мінеральні добрива за підсумками 2019 року становила 20,8%, у той час як в структурі витрат середніх та великими аграрних підприємств - 15% (Держстат).

Виходячи з вищезазначених результатів дослідження, рішення Міжвідомчої комісії з міжнародної торгівлі №СП-452/2020/4411/03 та №СП-453/2020/4411/03 від 22.06.2020 відповідали національним інтересам України, оскільки запровадження квот щодо імпорту деяких азотних та комплексних добрив призвело б до негативного економічного ефекту на економіку України.

Додаток 1

Дослідження Київської школи економіки “Оцінка функції витрат агровиробників України у транслогарифмічній формі”⁹

Еластичність попиту на мінеральні добрива за ціною (з боку українських аграрних виробників) розраховується на основі коефіцієнту регресійної оцінки функції витрат аграрних виробників у транслогарифмічній формі.

Функція витрат у транслогарифмічній формі виражається формулою:

$$\ln[C(\mathbf{w}, y)] = \alpha_0 + \sum_{i=1}^M b_{0i} \ln(w_i) + 0.5 \sum_{i=1}^M \sum_{j=1}^M b_{ij} \ln(w_i) \ln(w_j) + r_0 \ln(y) + \sum_{i=1}^M r_i \ln(w_i) \ln(y) + \varepsilon_0$$

де $\mathbf{w}$ - вектор вхідних цін, y - загальний обсяг виробництва на рівні ферми, що вимірюється виробленою продукцією (у тоннах); i позначає вхідний фактор виробництва при $i = 1, 2, \dots, M$; ε_0 є випадковою помилкою при $E(\varepsilon) = 0$.

Ця функція, за допомогою лемми Шепарда, трансформується у шість рівнянь часток витрат (cost share equations) для кожного фактору виробництва i (а саме праця, земля, насіння, добрива, паливо та інші матеріальні ресурси), які у загальному рівні виглядають таким чином:

$$s_i(\mathbf{w}, y, t) = b_{0i} + \sum_{j=1}^{M-1} b_{ij} \ln\left(\frac{w_j}{w_M}\right) + r_i \ln(y) + c_i \ln(cs) + t_i \ln(T) + \varepsilon_i, \quad i = 1, 2, \dots, M-1$$

де cs позначає запас капіталу; T - часовий тренд, який починається з 1.

Опісля ці рівняння оцінюються регресійним аналізом. Під час оцінки, рівняння для інших матеріальних витрат як фактору виробництва випадає. Оцінка здійснюється за допомогою економетричної системи “зовні не пов’язаних рівнянь” (Seemingly Unrelated Regressions SUR), за допомогою техніки оцінки системи нелінійних рівнянь під назвою “доступний узагальнений метод найменших квадратів” (FGNLS). Коефіцієнти регресії самі по собі не мають економічного значення. Вони інтерпретуються через еластичність цін, яка задається такою формулою:

⁹ У рамках програми Світового банку “Підтримка прозорого управління земельними ресурсами України”

$$\eta_{ij} = \frac{\partial \ln(x_i)}{\partial \ln(w_j)} = \begin{cases} \frac{b_{ij}}{\hat{s}_i} + \hat{s}_j, & \text{if } i \neq j \\ \frac{b_{ii}}{\hat{s}_i} + \hat{s}_i - 1, & \text{otherwise} \end{cases}$$

Оцінки функції витрат, крім змінних по усіх витратах, включає часовий тренд, який відображає технологічні зміни з часом, запас капіталу як фіксований фактор виробництва (оцінений за даними амортизації), а також загальновиробничі витрати як квазіфіксований фактор виробництва. Ціни на фактори виробництва є ключовими у розрахунках, і у цій оцінці вони включені у вигляді цінних індексів Фішера, розрахованих на основі цін на шість категорій змінних ресурсів: праці, землі, насіння, добрив, палива та інших матеріальних ресурсів. Нарешті, вплив кліматичних факторів на витрати аграріїв також контролюється у цьому аналізі. Узагальнено, кліматичні змінні у цій регресії відображають відхилення середніх значень опадів від їхніх історичних середніх значень за весь період 1949-2018 років і кількість градусо-днів із занадто високою або занадто низькою температурою відносно оптимальної температури проростання кожної сільськогосподарської культури, у період від садіння до збирання врожаю. В нашій оцінці є загалом 20 кліматичних змінних.

Дані із обсягів витрат та випуску аграрних виробників, а також цін на фактори виробництва у сільському господарстві, використані в аналізі, базуються на звітах форм статистичної звітності 50-сг¹⁰ та 29-сг¹¹ за 2016-2018 роки. Кліматичні дані були отримані із бази даних CORDEX¹².

У результаті вищеописаних оцінок і розрахунків, еластичність попиту на мінеральні добрива за ціною була визначена як -0.866 (Таблиця 1).

Таблиця 1. Еластичності попиту на фактори виробництва за ціною

	Насіння і посадковий матеріал	Мінеральні добрива	Паливо і мастильні матеріали	Земля	Робоча сила	Інші
Насіння і посадковий матеріал	-1.737	0.788	0.540	0.124	0.035	0.251
Мінеральні добрива	0.512	-0.866	0.066	-0.010	0.038	0.262

¹⁰ Про затвердження форми державного статистичного спостереження № 50-сг (річна) "Звіт про основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств" від 10.06.2020 № 171.

<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0171832-20#Text>

¹¹ Інструкція щодо заповнення форм державних статистичних спостережень N 29-сг "Підсумки збору врожаю сільськогосподарських культур, плодів, ягід та винограду на 1 грудня 200_року" (річна) від 27.08.2008 № 296.

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0883-08#Text>

¹² Cordex - Coordinated Regional Climate Downscaling Experiment. <https://cordex.org>

Паливо і мастильні матеріали	0.585	0.096	-0.907	-0.025	-0.013	0.263
Земля	0.079	-0.003	-0.001	-0.340	0.026	0.240
Робоча сила	0.072	0.127	-0.024	0.079	-0.492	0.238
Інші	0.129	0.212	0.134	0.192	0.056	-0.722
